رفتاری متفاوت با اخبار عرضه و طرح (در وقت تعارض و عدم آن)

در چند دهه اخیر (به حسب اطلاع ما) برخی از متفکران و پژوهشگران، تفسیر خاصی از موافقت و مخالفت روایتی با کتاب الله و سنت قطعی (در فرض تعارض روایات با یکدیگر و فارغ از آن)، ارائه داده‌اند که قابل توجه است. به عنوان مثال سید محمد باقر صدر - قدس سره - بعد از بحثی طولانی از روایات عرضه و طرح بر اساس تلقی گذشتگان از آن‌ها و نقض‌ها و ابرام‌ها (به نظر ما : غیر ضرور!) می‌فرماید :

«قد أشرنا فیما سبق إلی أنه یمکن تفسیر مفاد هذه الاخبار بنحو آخر لایحتاج معه الی جل الابحاث المتقدمة و ذلک التفسیر هو : أنه لا یبعد أن یکون المراد من طرح ما خالف الکتاب الکریم، أو ما لیس علیه شاهد منه، طرح ما یخالف الروح العامة للقرآن الکریم و ما لا تکون نظائره و أشباهه موجودة فیه. و یکون المعنی حینئذ أن الدلیل الظنی إذا لم یکن منسجما مع طبیعة تشریعات القرآن و مزاج أحکامه العام لم یکن حجة. و لیس المراد المخالفة و الموافقة المضمونیة الحدّیة مع آیاته. فمثلاً لو وردت روایة فی ذم طائفة من الناس و بیان خِسَّتهم فی الخلق أو أنهم قسم من الجن، قلنا أن هذا مخالف مع الکتاب الصریح فی وحدة البشریة جنساً و حسباً و مساواتهم فی الانسانیة و مسؤولیاتها مهما اختلفت اصنافهم و ألوانهم. و أما مجیء روایة تدل علی وجوب الدعاء عند رؤیة الهلال مثلا فهی لیست مخالفة مع القرآن الکریم و ما فیه من الحث علی التوجه إلی الله و التقرب منه عند کل مناسبة و فی کل زمان و مکان.

و هذا یعنی أن الدلالة الظنیة المتضمنة للاحکام الفرعیة فیما إذا لم تکن مخالفة لأصل الدلالة القرآنیة الواضحة تکون بشکل عام موافقة مع الکتاب و روح تشریعاته العامة، خصوصا إذا ثبتت حجیتها بالکتاب نفسه. و مما یعزّز هذا الفهم، مضافاً الی أن هذا المعنی هو مقتضی طبیعة الوضع العام للائمة المعصومین (علیه السلام) و دورهم فی مقام بیان الاحکام الامر الذی کان واضحا لدی المتشرعة و رواة هذه الاحادیث أنفسهم و الذی علی أساسه أمروا بالتفقه فی الدین و الاطلاع علی تفاصیله و جزئیاته التی لا یمکن معرفتها من القرآن الکریم مما یشکل قرینة متصلة بهذه الاحادیث تصرفها الی إرادة هذا المعنی.

ما نجده فی بعضها من قوله (إن وجدتم علیه شاهدا أو شاهدین من الکتاب) فإن التعبیر بالشاهد الذی یکون بحسب ظاهره أعم من الموافق بالمعنی الحرفی مع عدم الاقتصار علی شاهد واحد خیر قرینة علی أن المراد وجود الامثال و النظائر لا الموافقة الحدیة. و قد جاء هذا المعنی فی روایة الحسن بن الجهم عن العبد الصالح : «قال: إذا جاءک الحدیثان المختلفان فَقِسهما علی کتاب الله و احادیثنا فإن اشبههما فهو حق و إن لم یشبهها فهو باطل».

و هذه الروایة و إن کانت واردة فی فرض التعارض إلا أنها بحسب سیاقها تشیر الی نفس القاعدة المؤکد علیها فی مجموع أخبار الباب. و علی هذا الاساس یتضح أنه لا یستفاد من أخبار الطرح إلغاء الادلة الظنیة المعارضة مع الکتاب الکریم معارضة لا توجب إلغاء أصل مفاد قرآنی واضح کما فی موارد التعارض غیر المستقر بل التعارض بنحو العموم من وجه أیضا و إنما نحکم بسقوطها فی مورد المعارضة بمقتضی القاعدة المتقدم شرحها فی المسألة السابقة».[1]

1. **بحوث فی علم الاصول**، ج 7، صص 335 . 333.

مفاد فوق مورد تایید دیگران نیز واقع شده است. به همین دلیل برخی از معاصران پس از اشاره به برخی روایات مورد گفتگو گفته‌اند :

«لو اريد بالتوافق فی هذه الاخبار التوافق فی المؤدی - علی ان یکون مضمون الحدیث مفادا باطلاق او عموم کتابی - لزم من ذلک عدم جواز الاخذ بالمخصصات فهذا قرینة واضحة علی ان المعنی بها التوافق الروحی و قد ورد اعمال هذا المنهج فی بعض الاخبار و هو قرینة علی ارادة التوافق الروحی فی الاخبار السابقة».[2]

قائل سپس به برخی از موارد اعمال در روایات اشاره می‌کند،[3] که البته می‌توانست موارد مناسب تری پیدا کند.

- بالاخره - برخی از محققان بعد از اشاره به مخالفت به تباین، عموم من وجه و عموم مطلق، مورد اخیر را مخالفت نمی‌داند، مورد دوم را هم از موارد اعمال مرجحات بر می‌شمارد و در مورد اول داوری به نفی می‌کند (و اما المخالفة بالتباین فلا مورد له [لها] بعد شعور الوضّاعین بعدم رواج اکاذیبهم ما لو کانت المخالفة صریحا مع ظاهر الکتاب)[4]

سپس ادامه می‌دهد : «المراد من المخالفة هنا هی المباینة مع صمیم الدین و روح الشریعة الغرّاء مباینة مع اهدافها و اغراضها الهادفة الی اِسعاد الامة فی دنیاهم و آخرتهم ...فلیس المراد : الموافقة او المخالفة الحرفیة مع الکتاب و انما هی مخالفة جوهریة...».[5]

2. (محاضرات) السید علی السیستانی، **قاعدة لا ضرر و لا ضرار**، ص 215 و 216.

3. همان، ص 216.

4. محمد هادی معرفة، **تفسیر الاثری الجامع**، ج 1، ص 222 و 223.

5. همان، ص 224 و 225.